

*Danju i noću obnavljaj uspomene,
pretražuj izvore rada!
Čuvaj junačka djela i spomenika:
sramota je, naime, biti stranac
u vlastitoj domovini!*

Kasiodor

POVIJEST ŽUPE P O D M I L A Č J E

UVOD

Historia est magistra vitae, kaže latinska poslovice. Povijest nam ne govori samo o događajima iz prošlosti, o nečemu što je nekada bilo. Ona je živo svjedočanstvo onih koji su se trudili ostaviti nam u baštinu ovo što danas imamo, ali nas opominje da i mi sačuvamo nešto za buduće generacije. Nadalje, povijest nam u mnogome objašnjava sadašnju situaciju, koja se u bitnom ne razlikuje od one koju su preživljavali naši preci.

Diplomsku sam radnju naslovio Povijest župe Podmilačje, da bih koliko-toliko upoznao učiteljicu života u kraju gdje sam rođen.

Poteškoće na koje sam nailazio prvenstveno se odnose na nedostatak literature. I ono malo literature što sam pronašao donosi škrte podatke o ovome mjestu, svetištu i hodošašću.

Djelo kojim ću se ponajviše služiti već je doživjelo dva svoja izdanja, a nosi naslov 'Podmilačje' i sadrži povijesni, liturgijsko-molitveni dio i poglavlje o značenju Ivana Krstitelja. Po svojoj naravi knjižica je namijenjena hodočasnicima.

U ovoj ću radnji nastojati donijeti što vjernije informacije o znamenitostima u povijesti rodnoga kraja. Na početku ću spomenuti neke detalje iz slavne povijesti Jajca, njegova osnivatelja Hrvoja Vukčića Hrvatinića, Jajačke banovine i kratki prikaz vladavine Turaka, i to iz dva razloga. Današnje prilike u Jajcu nisu ništa "novo", takve su se prilike događale i prije pet-šest stotina godina. Povijest nas opominje i zorno predočava da je uvijek bilo ratova u kojima su rušeni vjerski objekti, narod protjerivan... To se, nažalost, nakon otprilike 550 godina, dogodilo i crkvi Sv. Ive u Podmilačju. Ali, povijest nam govori također da je uvijek bilo i novih početaka.

Drugi razlog je taj što je podmilačka župa je osnovana tek 1873., pa je sve dotle jajačka župa pokrivala ovaj teritorij i svi izvještaji u kojima se spominje

Podmilačje vezani su uz jajačku župu, a podmilačke se crkva spominje kao "crkva sv. Ive u Jajcu", pa se prilike u Jajcu odnose i na prilike u Podmilačju.

I. KRAĆA POVIJEST JAJAČKOG KRAJA

Govoriti o Podmilačju, a ne spomenuti grad Jajce i njegovu značajnost kroz bosansku povijest bila bi uvreda ne samo gradu na Plivi, već i samoj povijesti. Stoga ovdje donosim kratku povijest jajačkog kraja i njegovu ulogu u razdoblju srednjovjekovnog političkog života.

1. Zemljopisni položaj Jajca

Tvrđava, ondašnji grad Jajce, smještena je na brežuljku koji je sama priroda zaštitila s jedne strane rijekom Plivom i njenim prekrasnim vodopadom pri samom ušću u Vrbas, a na drugoj strani je litica. S tog se brežuljka pruža prekrasni pogled na dio Dnoluke, nizvodno rijeke Vrbasa. U blizini se nalazi Plivsko jezero sa svojim čarima.

O prirodnoj ljepoti ovoga kraja svjedoči i pismeni zapis iz 1626. god., koji je napisao turski putopisac Evlija Čelebi putujući kroz Bosnu.¹ Zanimljivo je da ovaj autor samo ljepotu Jajca opisuje na tri stranice, dok o drugim mjestima ne piše tako dojmljivo i sa divljenjem.

Vojvodi Hrvoju, dok je bio u obližnjoj svojoj tvrđavi Komotinu, odavno je zapeo za oko onaj kraj gdje se Pliva slijeva u Vrbas te mu je sinula misao da ondje sazida grad - svoj grad.²

---

¹ Usp. ČELEBIJA, Evlija, **Putopis**, Sarajevo, 1967., str. 205-208.

² Usp. JENKO, Narcis, **Obitelj vojvode Hrvoja, I.**, Zagreb, 1971., str. 40.

2. Podizanje grada

“Gradim novi grad, najljepši u Bosni³”, tako je pisao Hrvoje Vukčić Hrvatinić svojoj budućoj ženi Grlici u tvrđavu Bisticu (vjerojatno kod današnjeg Livna)⁴. Gradnja grada na Plivi počela je prije 1396. god⁵, te se prema tome može zaključiti da prvi spomen grada Jajca potječe još prije 600 godina.

No, prema E. Čelebiji Jajce se prvi put spominje god. 1404., kada ga je osnovao vojvoda Donjih Krajeva Hrvoje Vukčić, koji je tu stolovao god. 1411. Poslije njega Jajce sa župom Donji Krajevi dopalo je Radivoju Jablanoviću, a 1423. g., postaje stono mjesto bosanskih kraljeva.⁶

Treba uzeti u obzir da je E. Čelebi putopisac i nije mu prvenstveni cilj pisati povijesne podatke. Oni su uvršteni tek usput i stoga je razumljivo da su mu historijski podaci veoma šturi, a katkada i neprecizni.

Grad se brzo dizao, kao da iz zemlje niče. Gradili su ga dalmatinski zidari, a također i domaći žitelji. Sličio je napuljskom Castel d’Uovo-u⁷, po čemu je Jajce i dobilo ime, kako tvrdi narodna predaja. Do god. 1401., bio je gotov slavni dvor na jugoistoku grada - divna i prostrana palača. Dok zidovi, Medvjed-kula, velika sjeverna kula i zgrade unutar grada nisu bili dovršeni. Dovratnici glavnog ulaza pravili su šiljatim lukovima lijepi portal. Među lukovima bio je isklesan Hrvojev grb.⁸

---

³ Isto, str. 254.

⁴ Usp. BRČIĆ, fra Mladen, *Narcis Jenko (sjećanje uz 60-tu godišnjicu smrti)*, u: “**Nova et vetera**”, god. XXVIII, svezak I-II, Sarajevo, 1978., str. 241.-242.; I danas se vide ostaci tvrđave koja se naziva Stari Grad ili Bistrički grad, a ime je dobio po rijeci Bistici koja izvire u planini Cincar. Vidi: VRDOLJAK, Bono M., *Bistrički grad*, u: **Livanjski kraj u povijesti**, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika-Split i Općinsko HVO – Livno, 1994., str. 102. Hlijevno (Livno) ga imenovalo svojim građaninom, vidi: GRUBER, Dane, *Povijest Bosne*, u: **Znameniti i zaslužni Hrvati od 925.-1925.**, Zagreb, 1925., str. 284.

⁵ Usp. JENKO, N., **Nav. dj.**, str. 266.; **Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda**, sv. 4., Zagreb 1978: Hrvoje Vukčić podigao utvrđeni grad između 1391. i 1404., str. 27.

⁶ Usp. ČELEBIJA, E., **Nav. dj.**, str. 205.

⁷ Usp. JENKO, N., **Nav. dj.**, str. 105.

⁸ Isto, str. 295.

Zanimljivo je da se Narcis Jenko i Ljudevit Thalloczy u bitnome razlikuju u izvještaju o gradnji Jajca. Dr. Lj. Thalloczy kaže da "tada⁹ nastupa gradnja jajačke tvrđave, kraljevskih dvora, kapela; Jajce postaje gotovo stalnim boravištem kraljeva. Ponajprije daje kraljica graditi crkvu na čast sv. Katarine, koja je stajala na mjestu današnje gradske džamije. Ondje su smještene god. 1459., relikvije sv. Luke. Druga je crkva sagrađena na čast blažene djevice, uz nju je podignut sjajan zvonik, pogrješno nazvan Lukinim tornjem... Crkva sv. Katarine... bila je katedralom; uz nju sagrađen je samostan. I u kaštelu sagrađena je crkva na čast sv. Petru, koja služi kao hram za posadu"¹⁰.

Narcis Jenko na jednom mjestu donosi informaciju da je kraljica Jelena, Hrvojeva žena, god. 1413. došla do crkve sv. Katarine, u kojoj su služili franjevci, te se povratila na katoličku vjeru¹¹. Ovaj tekst unosi određeni nespornost i veliko razilaženje od Lj. Thalloczya. Budući da N. Jenko ne spominje nijednu drugu crkvu u Jajcu, može se zaključiti da njegovo djelo odiše slobodnijom maštom jednog pripovjedača, odnosno romanopisca koji je vješto prepričao povijesne podatke u svoj roman.

3. Hrvoje Vukčić Hrvatinić

Rođen je u Kotoru (današnji Kotor Varoš) god. 1350., pa je stoga osobito volio svoj rodni kraj¹². Sin je velikog bosanskog vojvode Vukca Hrvatinića (+1401.) kada Hrvoje naslijeđuje Donje Krajeve. Još prije god. 1392. postao je vojvoda tih krajeva. Na prvom se mjestu isticao u borbama za kralja Žigmunda.

---

⁹ Nakon god. 1435. Usp. THALLOCY, dr. Ljudevit, **Povijest (banovine, grada i varoša) Jajca 1450.-1527.**, Znanstvena knjižnica, Zagreb, 1916., str. 38.-39.

¹⁰ Isto, str. 39.

¹¹ Usp. JENKO, Narcis, **Nav. dj., II.**, str. 272.-273.

¹² Usp. Fr. Velimir, *U Hrvojevu gradu*, u: **Kalendar sv. Ante, za godinu 1934.** god. IX., Sarajevo, 1934., str. 91.

Bio je gospodar Donjih Krajeva. O njegovoj veličini govori činjenica da ga je ondašnja Dubrovačka Republika "uvijek smatrala svojim zaštitnikom"¹³; bio je splitski velmoža, jednom riječju bio je središnji lik - najslavniji bosanski velikaš.

Njegovu veličinu ne umanjuje ni činjenica da se priklonio ugarsko-hrvatskom kralju Žigmundu (Sigismund). To je uradio iz jednog jedinog razloga: njegova je želja i zamisao bila da ujedini sve pod bosanskim kraljem. A zakoniti kralj je Ladislav Napuljski, okrunjen u Zadru god. 1400¹⁴. No, taj je kralj kasnije prodao neke dijelove Dalmacije "mletačkom duždu Mihajlu Stenu i mletačkoj općini za 100.000 dukata"¹⁵.

Još je god. 1393., 15. kolovoza izdao pismo u kojem obećava vjernost kralju Žigmundu¹⁶. Hrvojevo priključivanje Sigismundu izazvalo je revolt kod drugih bosanskih vladara Sandalja iz Blagaja, Mihovilića iz Bistice, kralja Ostoje iz Visokog, ali također i zbog osobnih interesa, među kojima se ponajviše izdvaja zavist prema Hrvoju.

Da bi udobrovoljio kralja Sigismunda, Hrvoje je zaratio protiv kralja Ostoje, te na sebe navlači sramotu koju njegova zakonita žena Jelena izražava ovim riječima: "Je li moguće da Hrvoje ratuje sada protiv Ostoje, a za Žigmunda? Je li moguće da on s četama svojim prolijeva krv bratsku..."¹⁷. Iako ove riječi nisu kraljičine, one zorno opisuju tadašnju situaciju.

Hrvoje je uvidio namjere Sigismunda: postati vladarom Bosne, poučen starom izrekom: zavadi pa vladaj. Pokajao se zbog toga, te se odlučio osvetiti. U nekoliko je navrata zaratio protiv kralja Žigmunda. Već se u kolovozu i rujnu 1398. god., povezao s Turcima te porazio kralja kod Dubice.¹⁸

---

¹³ Usp. JENKO, N., *Nav. dj., II.*, str. 166.

¹⁴ Isto, str. 307. Prema Šišiću njegova krunidba bila je 5. VIII. 1403., u Zadru, vidi: ŠIŠIĆ, Ferdo, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba*, Zagreb, 1902., str. 157.-158.

¹⁵ Usp. JENKO, N., *Nav. dj., II.*, str. 146.; GRUBER, Dane, *Vukčić Hrvatinić Hrvoje*, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati od 925.-1925.*, Zagreb, 1925., str. XCII.

¹⁶ Usp. ŠIŠIĆ, F., *Nav. dj.*, str. 91.-92.

¹⁷ Usp. JENKO, N., *Nav. dj., II.*, str. 140.

¹⁸ Usp. ŠIŠIĆ, N., *Nav. dj.*, str. 91.-92.

Kada je raskinuo s ugarskim kraljem, priznavao je kralja Ladislava Napuljskog zakonitim i postao njegov namjesnik, "glavni vikar"¹⁹.

Svečano je ustoličen za hercega 4. studenog 1403. uredivši pri tom svoj dvor dijelom u Jajcu, a dijelom u Splitu. U Dalmaciji nije vladao kao kraljevski namjesnik, već kao sam kralj. Kovao je svoj novac, slao svoju vojsku u različite vojne pohode, dobro surađivao sa Venecijom, izmirio je Split i Trogir, zanimao se za prilike cetinskih Hrvata.²⁰

Već 1413.god., počinje slabljenje njegove moći. Dalmatinci su se oslobodili njegove vlasti, Venecija odbija suradnju s njim, kao i kralj Ladislav. Žigmund je izdao zvanični proglas u kojem ga naziva veleizdajnikom i dušmaninom kraljevskim te poziva na vojnu protiv njega. Uza sve nastojanje Hrvoje se nije uspio pomiriti s ugarskim kraljem i jedino što mu je preostalo jest potražiti pomoć ondje gdje je znao da će je naći, kod Turaka.²¹

U proljeće 1415. god., uz pomoć Turaka potpuno je porazio ugarsku vojsku kod Doboja. To je bila ujedno i osveta za poraz iz god. 1408²².

Umro je u travnju 1416. god. u svojoj tvrđavi Kotoru na Vrbanji²³.

Vrijeme u kojem je živio Hrvoje može se opisati ovako: "Sve se opet prilike složiše u tom, da su pojedine zemlje balkanskog poluotoka između sebe, pa tako i Bosnu raskomadale; individualni duh tadašnjeg kulturnog razvitka, religija, koja je jednistvenom pravcu katoličke vjere bila protivna, velika snaga Podunavske kraljevine Ugarske i sve to naprednija sila turska, - sve je to razoravalo i rastvaralo. I u takvom je vremenu živio Hrvoje, koji je mnogo zgriješio, kad je u zemlju doveo Turke, ali je opet bio, i ako ne bolji, a ono ni gori od većine svojih savremenika...

---

¹⁹ Usp. GRUBER, Dane, *Vukčić Hrvatinić Hrvoje*, u: **Znameniti i zaslužni Hrvati od 925.-1925.**, Zagreb, 1925., str. XCI.

²⁰ ŠIŠIĆ, F., **Nav. dj.**, str. 166.-167.

²¹ Isto, str. 226.-230.

²² JENKO, N., **Nav. dj., II.**, str. 279.-293. Prema Šišiću: Žigmund je u tri navrata ratovao protiv Bosne: 1405., 1407. i 1408., godine, kada je ugarska vojska potpuno porazila bosanske vladare. Vidi, ŠIŠIĆ, **Nav. dj.**, str. 194.-204.

²³ Usp. ŠUNJIĆ, Marko, **Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)**, HKD Napredak, Sarajevo, 1996., str. 144.

Ime mu je slavno i trajno najviše s razloga što je bio u potpunom smislu pravi i vjerni predstavnik moćne i neslomljive otporne snage onoga naroda, čiji je sin bio, a to je mukotrpn i prostodušni narod hrvatski²⁴. Pozvavši u pomoć Turke 1415. god., zapečatio je sudbinu Bosne kroz 400 godina.²⁵

Na drugom mjestu o njemu čitamo sličan opis: "Umro je s nasladom u srcu, da se krvavo osvetio svojim dušmanima i da se kroz čitav svoj vijek održao na vlasti i ostao nepobijeđen. On spada među najznamenitija lica u hrvatskoj povijesti svih vijekova. U njegovoj su se ruci kroz 20 godina sastajale sve niti bosanske vanjske i nutarnje politike. Pod stare dane morao je nažalost gledati, kako mu je slava i moć spala, ali unatoč brojnim dušmanima znao je on obraniti svoju djedovinu u Bosni".²⁶

4. Jajačka banovina

Ogled i moć jajačkog vladara, kralja Stjepana Tomaševića, koji je vladao Bosnom od 1443. do 1461. godine, dosegla je vrhunac kada je osnovana Jajačka banovina. Politička je situacija bila uzburkana, te ga morilo teško pitanje: kako odoljeti stranim pritiscima i održati se na vlasti? Ubrzo se pomirio sa suparnikom Stjepanom Kosačom (1646.), te se ženi njegovom kćerkom Katarinom, tako da je zavladao unutrašnji i vanjski mir. Otpočela je trgovina robom, tako da je postojao trgovački put od Jajca, preko Livna, do Splita. Iz Bosne se izvozila stoka, krzno, med, vosak i sir²⁷. Ova se trgovina prekida dolaskom Turaka u Bosnu, god. 1463. Političke napetosti su nestale. No, sve je izgledalo neobično i suviše lijepo da bi moglo dulje potrajati. Ubrzo dolazi do Dubrovačkog rata (1451.-1454.),

---

²⁴ Usp. ŠIŠIĆ, F., *Nav. dj.*, str. 236.-237.

²⁵ Usp. Fr. Velimir, *U Hrvojevu gradu*, u: **Kalendar sv. Ante, za godinu 1934.** god. IX., Sarajevo, 1943., str. 91.

²⁶ Usp. GRUBER, Dane, *Vukčić Hrvatinić Hrvoje*, u: **Znameniti i zaslužni Hrvati od 925.-1925.**, Zagreb, 1925., str. XCII-XCIII.

²⁷ Usp. PEDERIN, Ivan, *Livno i karavanski put od Jajca do Splita u XV. stoljeću*, u: **Livanjski kraj u povijesti**, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika-Split i Općinsko HVO – Livno, 1994., str. 127.

nesporazuma s Venecijom, ali također i unutarnjih nemira. Prijeti i jačanje turske vojske, a njome i strah od ponovnog ratovanja. Da bi se zaštitio, kralj Stjepan Tomašević nekoliko puta traži pomoć od Venecije. Venecija, pak, ima svoje interese, te odbija poslati ikakvu pomoć kralju.²⁸

Kada su Turci god. 1463. zaskočili Bosnu, "Jajce stupa na poprište i od tada postaje u ugarskoj povijesti Jajce i Bosna jedinstvenim pojmom"²⁹.

Jajačka Banovina je imala tri županije: Vrbas, Sanu i Dubicu. A da je uistinu bila moćna, to pokazuju slijedeći gradovi koji su joj pripadali: Banja Luka, Belaj (kod Bos. Petrovca), Bočac, Celepirovac, Greben kod Vrbasa, Grmeč-grad, Jajce, Jezero, Kamengrad (sjeverozapadno od Ključa), Komotin, Koszoruvar (Vinac), Kotorgrad, Kozarac, Krupa, Oštregrad-Istregrad, Peeg (Perga)?, Prusac, Sokolac (kod Jezera), Travnik, Vinčac, Vrbenacgrad (kod Travnika), Zvečaj (50 km prema Banja Luci)³⁰.

Nakon turskog osvajanja Jajce i neki njegovi gradovi pripali su sarajevskom sandžakatu³¹.

Ma koliko bila moćna, Jajačka je Banovina doživjela krah. Bila je žrtva različitih interesa: Napuljske kraljevine, Dalmacije, Hrvatske, Ugarske i Turske.

Za vrijeme opsade Jajca od Turaka god. 1522-1525., sva su nastojanja bila da je Jajce spasi. No, to nije pošlo za rukom. Jajačka je banovina došla u ruke Turcima te je "tako propala ta banovina, koja je bila krvlju mnogih dobrih junaka i suradnjom najboljih ljudi ugarske krune slavno kroz 76 godina branjena - zbog kukavštine i izdaje. Dogodilo se to mjeseca januara 1528. godine."³².

Možda nije pretjerano reći da je cijela Bosna doživjela istu sudbinu: propast zbog nesloge njenih vladara, što je zorno ilustrirano slijedećim riječima:"... A mi

---

²⁸ Usp. GRUBER, Dane, *Povijest Bosne*, u: **Znameniti i zaslužni Hrvati od 925-1925.**, Zagreb, 1925., str. 284.

²⁹ Usp. THALLOCY, LJ., **Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450.-1527.**, Zagreb, 1916., str. 63.

³⁰ Isto, str. 229.-233.

³¹ Usp. ČELEBIJA, E., **Nav. dj.**, str. 271.

³² Usp. THALLOCY, LJ., **Nav. dj.**, str. 222.

unutra rascjepkani, gnjili i pokvareni. Najdraža nam bratska krv. Svoga ne možemo trpjeti, tuđinca ljubimo”³³.

A da su uistinu bosanski vladari bili nesložni, o tome imamo podataka da su Dubrovčani pisali Sigismundu još 12. X. 1416., da su “zapravo svi krenuli protiv svih, jer više niko nikome nije vjerovao”, da je vladalo međusobno veliko neprijateljstvo, velikaši između sebe spremaju potpuno istrebljenje, a 26. VIII. 1417., pišu da je bosansko kraljevstvo u uobičajenoj i velikoj neslozi³⁴.

5. Za vladavine Turaka

Od vremena turske okupacije, Jajce je bilo obična varošica u kojoj se ništa značajnijeg nije događalo. Proživljavalo je i preživljavalo sudbinu Bosne: padove, nevolje, ali vjerovalo je u nadu u bolja vremena. Osim turske tiranije koja je štetila Jajcu, a i cijeloj Bosni, pojavila se i pošast zvana kuga. Zanimljivo je da je god. 1731. počela u Jajcu i Sarajevu “kojom se otrova sva Bosna”³⁵ i “pomrije mnogi narod”³⁶. Ta je pošast uz druge teške bolesti harala nekoliko puta Bosnom. U razdoblju između 1813. i 1817. god. ponovno se pojavila kuga, a iza toga rat – srpski ustanak čime su katolici bili opterećeni nasiljem, nepravdom i raznim porezima.³⁷ Sačuvani su podaci mrtvih od kuge: god. 1731. i 1734., bilo je 523 mrtva u Jajcu, desetak godina kasnije 417, a god. 1814.-1817. bilo je 2493 mrtva³⁸.

Fra Antun Knežević detaljno opisuje događaje u Jajcu neposredno prije i za vrijeme austrijske okupacije BiH, god. 1878., od 31. srpnja do 22. listopada, služeći

---

³³ Usp. JENKO, N., *Nav. dj., II.*, str. 146.

³⁴ Usp. ŠUNJIĆ, M., *Nav. dj.*, str. 144.-145.

³⁵ Usp. BENIĆ, fra Bono, *Ljetopis sutješkog samostana*, Sarajevo, 1979., str. 115.

³⁶ Usp. BATINIĆ, fra Mijo, *Franjevački samostan u Fojnici od st. XIV-XX.*, Zagreb, 1913., str. 72.

³⁷ Isto, str. 111.

³⁸ Usp. *Conspectus historicus, topographicus et statisticus provinciae ordinis fratrum minorum Bosnae Argentinae 1935*, Beograd, 1936., str. 65.

se novinskim izvještajima. Time se cijela Bosna oslobodila turske tiranije, a napredak Bosne i Hercegovine o vidi u prosvjeti i slozi.³⁹

6. Dolazak franjevacu u Jajce

Sljedbenici sv. Franje po dolasku u Bosnu zatekli su pripadnike "Crkve bosanske" - bosanske krstjane. Tako je bilo i u Jajcu. Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić bio je pataren⁴⁰ što je donekle otežavalo širenje katoličke vjere. Ali, bilo je i katolika u Jajcu u njegovo vrijeme. Ta činjenica svjedoči da su fratri još u četrnaestom stoljeću došli u Jajce. Sudeći po gorespomenutoj tvrdnji N. Jenka, moglo bi se zaključiti da su fratri u Jajce došli prije god. 1413.⁴¹ No, točnu godinu dolaska franjevacu na ove prostore teško je utvrditi, pa stoga postaje sigurnijom pretpostavka da su oni došli koncem 14. i početkom 15. st.

Po svoj prilici, jajački su fratri došli iz Dalmacije, što Lj. Thalloczy zaključuje po uskoj vezi, suradnji dalmatinskih samostana s jajačkim fratrima. Kad je sv. Ivan Kapistranski htio razdijeliti ove samostane, usprotivio mu se hvarski biskup Thomasi jer je katolička vjera već bila prihvaćena⁴².

"U ovom su stoljeću jajački fratri dobili neke posjede koje su obrađivali, no tomu se usprotivio sv. Jakov Markijski. No, kasnije, zbog teških prilika turskog režima, to je postalo općom praksom". Iste godine (1435.) kralj Tvrtko II u pismu fra Jakovu Markijskom izražava neugodnost i nezadovoljstvo zbog odluke da "istjera neke redovnike s posjeda i imanja grada Jajca"⁴³.

---

³⁹ Usp. BRČIĆ, fra Mladen, *Narcis Jenko (sjećanje uz 60-tu godišnjicu smrti)*, u: "Nova et vetera", god. XXVIII, svezak I-II, Sarajevo 1978., str. 213.-226.

⁴⁰ Usp. ŠIŠIĆ, F., *Nav. dj.*, str. 154.-155: Papin poslanik, kard. Angelo Acciaioli nastoji ga privesti na katoličku vjeru te se činilo da bi Hrvoje mogao i pristati na to. No, to se nije dogodilo. Inače, nemamo nikakvih podataka koji izvješćuju da je herceg Hrvoje prešao na katoličku vjeru.

⁴¹ Ovome u prilog ide i tvrdnja da je u Jajcu "vrlo rano, već početkom 15. st., postojao franjevački samostan i crkva". Usp. BLAŽEVIĆ, fra Velimir, *Katolička župa Jajce u 17. i 18. stoljeću*, u: **Bosna franciscana**, god. VI, br. 10., Sarajevo, 1998., str. 113.

⁴² Usp. THALLOCY, LJ., *Nav. dj.*, str. 38.-39.

⁴³ Usp. GAVRAN, fra Ignacije, **Suputnici bosanske povijesti**, Svjetlo Riječi, Sarajevo 1990., str. 33.-34.

“Uza sve nastojanje jajačkih fratara oko širenja, te nadbiskupa i biskupa zagrebačkog, pečuškog, srijemskog, bosanskog, a posebno Jakova Markijskog od Kotromanića ne postade nijedan pravim katolikom, ako su izvanjskim načinom i ispovijedali tu vjeru. Takva vijest o Tvrtku II. procuri u Stolnom Beogradu god. 1435., iako je bio na strani jajačkih fratara. Prvi priznati katolik bio je kralj Stjepan Tomo i žena mu Katarina, kći hercega Stjepana Vukčića. Ubrzo se i u Jajcu pokrene vjerski život prema principu: cuius regio eius religio”⁴⁴.

Očito je da postoji neslaganje ovih dvaju tekstova. U prvom tekstu je jasno da je već odavno zaživio vjerski život, da fratri već imaju imanja i posjede, a u drugom da se vjerski život počinje oživljavati od 1435. godine. Po svoj prilici prvi je tekst vjerodostojniji i autentičniji.

Slijedeći podaci sa sigurnošću pokazuju njihovu prisutnost u Jajcu, ali i njihovo zalaganje za katoličku vjeru, pa često puta i po cijenu vlastitoga života.

U nekrologiju Bosne Srebrene stoji upisano za dan 11. svibnja 1464. god., prilikom turskog opsjedanja tvrđave, četvorica fratara okrutno su ubijeni⁴⁵.

Nakon turskog osvajanja Jajca u Bosni nestaje mnogih crkava i samostana, a među njima i jajačkih: spomenuta crkva Sv. Petra u tvrđavi, pretvorena je u prostoriju za obavljanje pokore derviša⁴⁶, srušen je franjevački samostan, samostanska crkva Sv. Marije pretvorena je u džamiju, a tzv. toranj Sv. Luke koji je stajao uz tu crkvu u minaret⁴⁷, crkva Sv. Klare, te Sv. Ante Padovanskog u Jezeru doživjele su istu sudbinu⁴⁸. Jedina crkva koja je preživjela jest crkva Sv. Ive u Podmilačju. Crkva sv. Marije nazvana je po imenu Kraljice Marije, narod ju ubrzo počinje zvati “crkvom sv. Luke” po relikvijama sv. Luke koje su se tu čuvala. God.

---

⁴⁴ Usp. THALLLOCZY, LJ., *Nav. dj.*, str. 38.-39.

⁴⁵ Usp. JELENIĆ, fra Julijan, *Necrologium Bosnae Argentinae, po kodeksu franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci*, Sarajevo, 1917., str. 11.; to potvrđuje i *Conspectus...*, Beograd, 1936., str. 64.

⁴⁶ Usp. BLAŽEVIĆ, V., *Katolička župa Jajce u 17. i 18. st.*, u: *Bosna franciscana*, god. VI, br. 10., 1998., str. 134.

⁴⁷ Usp. KOVAČIĆ, Slavko, *Podmilačko svetište i župa*, u: *Podmilačje*, 2. izdanje, Župni ured sv. Ive, Podmilačje, Zagreb, 1990., str. 17.

⁴⁸ Usp. BLAŽEVIĆ, *Nav. dj.*, str 134.-135.

1463., sobom su franjevci ponijeli relikvije sv. Luke evanđelista u Veneciju, da bi ih spasili od turske najezde.⁴⁹

Usprkos svim teškoćama: političkoj situaciji, otomanskoj vlasti, bolesti, velikim porezima⁵⁰ i dr., katolički narod se uspio održati na ovim prostorima ponajprije zahvaljujući zalaganju fratara o kojima provincijal fra Bono Benić 1768. god. piše: "Uzorita gospodo, ne može se vjerovati koliku mržnju Turci nose protiv kršćana katolika, a naročito protiv crkvenih osoba; zato smo mi u Bosni između dvije vatre koje uvijek prže, s jedne strane Turci, a s druge Grci. Prvi kažu: Kada ne bi bilo fratara u našem kraljevstvu, sav ovaj narod bio bi muhamedanski. Drugi opet kažu: Kad ovdje ne bi bilo fratara, sav ovaj narod koji je sada latinski, bio bi grčki. To je glavni razlog progona koje podnosimo i gubitaka koje imamo,"⁵¹.

Slijedeći podaci će nam još jasnije prikazati način turskog vladanja: izdavani su brojni dokumenti kojima se zaštićuju bosanski, pa tako i jajački fratri od bilo kakva uznemiravanja.⁵² No, čini mi se da je to trajalo vrlo kratko, nekih petnaestak godina, između 1670. i 1685. godine. S druge strane, izdavali su daleko više naredbi o kažnjavanju fratara, raznim globama, porezima, plaćanjem dozvola tako apsurdnih kao što su npr.: dozvola za popravak ograde oko fojničkog samostana, ili kuhinje, popravak zida, ili dozvola da se izbije zid i naprave vrata⁵³.

Usprkos svemu, katolički narod je opstao na ovim prostorima.

II. ŽUPA PODMILAČJE

Putujući od Jajca prema Banjaluci, takozvanom Dnolukom, krivudavom cestom, na 6. kilometru započinje selo i istoimena župa Podmilačje. Po svome pitomom, ali i brdovitom kraju, svojim znamenitostima, daje nam naslutiti da je

⁴⁹ Usp. *Conspectus...*, Beograd, 1936., str. 64.

⁵⁰ Usp. BENIĆ, fra Bono, *Nav. dj.*, str. 278.-279.

⁵¹ Isto, str. 138.-139.

⁵² Usp. MATASOVIĆ, Mijo, *Fojnička regesta*, u: Srpska kraljevska akademija, *Spomenik LXVII*, Beograd, 1930., str. 150., 171., 180.

⁵³ Isto, str. 143., 139., 149. i 237.

ovo mjesto imalo bogatu prošlost koju treba neprestano istraživati, pogotovu oni koji vuku svoje korijene s ovih prostora.

1. Ime mjesta

Nekoliko stotina metara iznad magistralne ceste prema Banjaluci, u naselju Kolonije, diže se masivna stijena koja prolazi kroz Podmilačje pa sve do sela Divičani. Zove se Milač, ili jednostavno Stine. Pretpostavlja se da je na tim Stinama bila kula u kojoj su stražarili Hrvojevi vojnici u tvrđavi Komotin⁵⁴. Prostor ispod Milača nazvan je Pod-milač. Kasnije je nazvano i samo selo koje je nastalo, kao i župa. Jedan dio nazvan je Podastine.

U Podastinama put je neprohodan i postoje samo kozji putovi. Ima i jedno malo jezero o kojem postoji i legenda: Jednom davno prolazili su tuda svatovi na konjima. Budući da je bio mrak nisu vidjeli tog jezera tako da su svi svatovi potonuli u vodu i utopili se. Nedaleko od jezera postoji i jedna stijena koja je s jedne strane potpuno ravna i u sredini ima jednu rupu. U toj rupi, kako kaže legenda, jedan seljak sakrio svoj novac pred turskom najezdom. Stoga je izlet u taj "divlji" kraj, pogotovu zimi, uvijek izazov i prilika za divljenje prirodnoj ljepoti.

Inače riječ "milač" turske je provenijencije i znači gradilište. Nije isključena mogućnost da je taj masiv nazvan upravo zbog kamena. Gledajući taj masiv ima se osjećaj da ga je "netko" naslagao jedan na drugi. Kamen je po prirodi ravan, gladak, te ga je zbog toga jednostavno obrađivati i pripremati za gradnju, prije svega kuća. Sve do šezdesetih godina ovoga stoljeća, ljudi su, pogođeni neimaštinom, išli u Podastine nabavljati kamen za gradnju svojih kuća. Za pretpostaviti je da su ljudi i prije išli na to mjesto po kamen. No, ova se pretpostavka temelji na narodnim pripovijedanjima, tako da značenje riječi "milač" i dalje ostaje obavijeno velom tajne.

---

⁵⁴ Usp. KOVAČIĆ, A. S., *Nav. dj.*, str. 8.

2. Nastanak župe

Selo Podmilačje prvi put se pismeno spominje god. 1461. u povelji kralja Stjepana Tomaševića koji poklanja ove prostore knezu Radivoju.⁵⁵ U istom je stoljeću sagrađena i crkvice Sv. Ive, koja je vremenom postajala sve poznatija, te dosegla takav rang da se ubrzo nazivala župnom.

Iako se crkvice Sv. Ive Krstitelja nazivala "župnom crkvom", u Podmilačju sve do XIX. st., nije bilo župe, u današnjem smislu te riječi. Crkva, a i sela, pripadali su župi Jajce, koja je opet pripadala fojničkom samostanu od 8. lipnja 1757. kada se za kratko ukida bosanska provincija, te se u Bosni uspostavlja Kustodija sv. Križa, a u Ugarskoj, Slavoniji i Srijemu uspostavlja provincija sv. Ivana Kapistranskog. Bosanska je Kustodija tada brojila tri samostana, šest rezidencija i oko 150 braće. Među te rezidencije spada i "crkva sv. Ivana Krstitelja u Jajcu"⁵⁶.

Ova se crkva spominje kao "više župna" uz još jednu crkvu u Jajcu, i onu u Varešu (sv. Mihovila), god 1806., kada fra Stjepan Marković izvješćuje "Vjeroplođnicu" (Kongregaciju za širenje vjere – De Propaganda Fide), za treće i četvrte apostolske vizitacije fra Grge Varešanina.⁵⁷

Malo je nejasno zbog čega je nazivana župnom crkvom. Vjerojatno zbog toga što je postala toliko glasovita i poznata, ali i zbog toga što je ostala neoštećena za turske vladavine. Mogući je i još jedan razlog: naime, fratri su stanovali u blizini crkve Sv. Ive još prije 1608. god., kada Sulejman paša zapovijeda "kadiji jajačkom da ode do fratara u Podmilačje crkvi sv. Ive i da vidi čine li oni sve po zakonu".⁵⁸ "Možda se taj stan nalazio upravo na Selištu iznad

---

⁵⁵ Isto, str. 12.-13.

⁵⁶ Usp. JELENIĆ, dr. fra Julijan, **Izvori za kulturnu povjest bosanskih franjevaca**, Sarajevo, 1913., str. 28.-29.

⁵⁷ Isto., str. 88. i 91.

⁵⁸ Usp. MATASOVIĆ, M., **Nav. dj.**, str. 125.

Grabeškog potoka, gdje je bio župni stan podmilačke župe do 1916. godine,⁵⁹ dakle, do požara.

Tek koncem XIX. stoljeća, točnije 1872. podmilačka se župa odvaja od jajačke, a slijedeće je godine formalno osnovana⁶⁰ i od te godine (1873.) ima svoje matice.⁶¹

Sve bi nam bilo mnogo jasnije da godine 1916. nije izgorjela župna kuća, a s njom i župni arhiv.

3. Razvitak župe

U najstarijim izvješćima fra Mate Delivića i fra Pave Dragičevića, a i drugima, spominju se tek poneka sela koja danas pripadaju ovoj župi. To su sela Podmilačje, Bistrica i Seoci. U njima se vidi da u podmilačkom kraju, u 18. stoljeću nije bilo puno stanovnika (posljednji je iz 1768. god.⁶²), što dovodi do nesporazuma u odnosu a sam početak 19. stoljeća, kada već početkom (god. 1813). pa dalje, pojavljuju izvješća s popisom domaćinstava i vjernika u selima podmilačke "župe". Broj sela iznosi 19. Nikako se ne spominju sela Podovi i Potok. Moguće je da je autor selo Potok svrstavao u sela Bistricu ili Doribabu, koja su odijeljena ovim selom. Najveću poteškoću za pastoralno djelovanje, kao i oduvijek, predstavlja udaljenost sela od župe koja je, čini mi se, zimi još veća. Da bih ilustrirao tu udaljenost donosim podatak da je selo Zdaljevac udaljen od Podova oko 40 km. Inače su u *Conspectus...*-u donešeni pogrešni podaci o udaljenosti sela od matične kuće.⁶³

To naglo "povećanje" broja sela jedino se može objasniti tako što se ova sela nisu spominjala u izvješćima 18. stoljeća. Razlog zbog čega je to tako, teško je

---

⁵⁹ Usp. KOVAČIĆ, A. S., *Nav. dj.*, str. 20.

⁶⁰ Isto, str. 42.

⁶¹ Usp. *Conspectus...*, Beograd 1936., str. 125.

⁶² Usp. KOVAČIĆ, A. S., *Nav. dj.*, str. 52.

⁶³ Usp. *Conspectus...*, Beograd, 1936., str. 125.

objasniti. U ovom se stoljeću, posebno poslije Drugog svjetskog rata, navode podaci za sela Lendiće i Kruščicu.

Ubrajajući, dakle, sela Potok, Podove, te Kruščicu, Lendiće i Bučice, podmilačka župa broji 23 sela.

4. Brojčano stanje vjernika

Imamo nekoliko izvora koji nam govore o brojčanom stanju vjernika u podmilačkoj župi: fra Mate Delivića, fra Pave Dragičevića, fra Nikole Olovčića, Šematizmi Bosne Srebrene, "Nova et vetera" iz 1978. god., koja opet navodi podatke Vjekoslava Klaića i Euzebija Fermendžina "Acta Bosnae". No, sva ta izvješća dragocjena, premda nam ponekad pružaju različite podatke, tako da se nema jasnog uvida u brojčano stanje vjernika podmilačke župe. No, iako su različita, izvješća su sama po sebi vrijedna i potrebno ih je sačuvati.

Općenito, izvješća iz 17. st., donose statističke podatke jajačke župe, ona iz 18. st., su još vrijednija, jer sadrže popis sela, a tek u dokumentima iz 19. st., posebice u Šematizmima Bosne Srebrene, imamo iscrpne podatke o selima s brojem stanovnika. Prema svim ovim izvješćima može se ustanoviti slijedeće:

God. 1675. biskup fra Nikola Olovčić posjećuje ovaj kraj, u Jajcu ima oko 700 vjernika, a krizmao ih je 626. Budući da je župa Dobretići god. 1672. odvojena od jajačke župe⁶⁴, imala iste godine 670 vjernika, onda je jajačka župa 1670.-tih godina imala oko 1200-1300 vjernika⁶⁵. Prema Conspectus-u, jajačka je župa 1600. g. imala oko tisuću vjernika.

Iscrpniji izvor sačuvan je iz 1737.god., po kojem ž. Jajce ima 15 sela (uključujući i Varcar Vakuf s okolicom), 140 obitelji, i 997 vjernika, a njih 766 je fra Mato Delivić krizmao za vrijeme pastoralnog pohoda. Prvi puta sa spominju i sela "podmilačke župe". Bistrica tada ima 8 obitelji i 84 vjernika, Podmilačje 8 obitelji i

⁶⁴ Usp. *Conspectus...*, Beograd, 1936., str. 65.

⁶⁵ Usp. BLAŽEVIĆ, V., *Nav. dj.*, str. 128.

48 vjernika, dok Seoci imaju 4 obitelji i 59 vjernika. U jajačkoj župi poslužuju dva fratra, a to su fra Andrija Zloković i fra Bonaventura Pilešević.

Već 1741. za vrijeme prvog posjeta fra P. Dragičevića, u jajačkoj župi ima 12 sela, 181 obitelj, 737(odraslih) pričešćenih vjernika, a djece 459. Svega 1196. God. 1744. fra Pavo Dragičević tvrdi da u Podmilačju ima 11 obitelji i 91 vjernik, u Bistrici 7, a 71 vjernik, te u Seocima ima 5 obitelji i 56 vjernika.

U izvještaju iz 1762. god. ne nalazimo popis vjernika po selima kao iz 1741. i 1744. god., već je riječ o pastoralnoj viziti. Broj vjernika, ali i obitelji znatno se povećao. U župi Jajce ima 220 obitelji, 1428 duša, krštenih 211, umrlih 124, vjenčanih 35.⁶⁶ Šest godina kasnije (1768.) fra Marijan Bogdanović šalje izvještaj Propagandi u kojem stoji da je u Podmilačju 14 kuća, a 99 vjernika, u Bistrici 10 kuća, 58 vjernika i u Seocima 11 kuća i 121 vjernik. Župa Jajce ukupno ima 1427 vjernika. u 11 sela, 225 kuća, 1429 duša, i 446 nepričešćene djece.

Fra Marko Dobretić (1707.-1784.), biskup i apostolski vikar u Bosni, u svojim izvješćima iz 1777. i 1780. godine kaže da jajačka župa ima 1765, odnosno 1869 vjernika. Ne spominje nijedno selo podmilačke župe.

Broj vjernika, ali i obitelji, neprestano se povećava. U izvješću fra Grga Ilića iz 1798. god., župa broji 2732 vjernika. No, prema *Conspectus-u* u ovoj župi iste godina ima 4117 vjernika. Postoji mogućnost da su se pogrešno navodili brojevi vjernika jajačke župe tako da su joj ubrajani i vjernici dobretićke župe, pa brojevi od 4117 vjernika približno odgovara zbroj vjernika jajačke (2732) i dobretićke župe (1383) iz iste godine (1798.), koji iznosi 4115 vjernika.

U 19. stoljeću imamo iscrpnijih, učestalijih i preglednijih izvješća o broju vjernika ne samo jajačkog kraja, već i cijele provincije Bosne Srebrene, ponajviše zahvaljujući Šematizmima koje je ova Provincija izdavala.

Već početkom stoljeća, točnije 1813. god., pojavljuje se izvješće o broju obitelji u drugim selima podmilačke župe, ali, nažalost, nema broja vjernika. Tako u

---

⁶⁶ Usp. FERMEDŽIN, E., *Acta Bosnae*, Zagreb, 1892., str. 475.-480.

Donjem Bešpelju ima 11 obitelji, u Smionici 15, a u Podmilačju 21, dok u Bistrici ima 33 obitelji. Nejasno je zbog čega nema podataka o selu Seoci iz te godine.

God. 1885. Jajce ima 2354 duše i ima matice još od 1770 godine.⁶⁷ Prema tom izvješću vidimo da je broj vjernika podmilačke župe manji od jajačke za svega 116 duša. A deset godina kasnije, prema shematizmu iz 1895., u podmilačkoj župi ima 2544 katolika, 1981 musliman i 106 shizmatika.⁶⁸

Broj stanovnika bitno se ne mijenja početkom dvadesetog stoljeća (1906.) kada podmilačka župa broji 2585 katolika, 1991 muslimana i 135 shizmatika⁶⁹. Godine 1935., na području podmilačke župe nastanjeno je 3060 katolika, 2890 muslimana i nešto pravoslavnih.⁷⁰

Za tabelu koja slijedi, koristio sam podatke iz gorespomenutih izvora, a posebno iz Šematizama BS za god: 1855., 1864., 1877⁷¹., 1885., 1895.; izvješće Vjekoslava Klaića iz 1883. god., i Imenik klera i župa BiH za 1885. godinu. Budući da je pristup župnim knjigama, barem za sada, onemogućen, onda sam koristio podatke iz "Stanovništva BiH" za god 1981. i 1991., navodeći samo hrvatske žitelje iz pojedinih sela s pretpostavkom da su točni. Prema svim ovim dokumentima može se napraviti tabelarni prikaz broja vjernika podmilačke župe od njenih prvih početaka pa sve do najnovijeg vremena:

Općenito govoreći, razdoblja oko dvaju ratova uzrokuju prekomjerne migracije stanovnika, pa tako i vjernika podmilačke župe. To je razlog zašto nema preciznih podataka o broju vjernika u svakom selu ove župe pojedinačno, već samo približni broj. Tako imamo dva izvješća o broju vjernika u župi, (1906. i 1935.god.), a tek 1956. pronalazimo podatke o broju vjernika onako kako je to učinjeno u shematizmima, prošlog stoljeća.

---

⁶⁷ Usp. **Imenik klera i župa crkvene pokrajine u BiH za god, 1885. god.**, Sarajevo, 1885., str 80.-81.

⁶⁸ Usp. **Shematizam... iz 1895.**, Sarajevo, 1896., str. 111.-112.

⁶⁹ Usp. **Shematizam... iz 1906.**, Sarajevo, 1906., str. 64.

⁷⁰ Usp. KOVAČIĆ, A. S., **Nav. dj.**, str. 39.; **Conspectus...**, Beograd, 1936., str. 125.

⁷¹ Za ovaj šematizam treba napomenuti kako je netko na prvoj stranici ovog primjerka koji se čuva u knjižnici na Gorici/Livno, napisao da "Vladić fra Jerko piše da je pun tiskarskih pogrešaka"(Katolički list, 1879. god., str. 18. i 26.). Točno je za podmilački kraj. Krivo su, naime, napisana sela podmilačke župe pa se može pretpostavljati da postoji i pogreška u broju vjernika.

BROJČANO STANJE VJERNIKA 1737.- 1991.											
Selo:		173	174	176	185	186	187	188	195	198	199
		7.	1.	8.	5.	4.	7.	5.	6.	1.	1.
1	Bare				42	38	37	50	57	184	223
2	D.Bešpelj				72	oba: 200	107	154	283	457	465
3	G.Bešpelj				87		111	159	289	402	528
4	Bistrica	84	71	58	146	193	222	260	434	789	946
5	Bungurovina				32	43	48	41	81	-	-
6	Cvitović				71	58	61	77	117	185	159
7	Daljevac				65	48	40	68	89	88	101
8	Divičani				37	77	102	117	99	232	252
9	Doribaba				86	110	171	200	235	385	474
1 0	Karići				56	64	57	63	133	246	249
1 1	Kruščica				-	-	-	-	18	36	39
1 2	Kuprešani				50	46	57	90	160	427	548
1 3	Lupnica				-	-	19	29	152	324	375
1 4	Magarovci				26	29	25	38	121	187	207
1 5	Podlipci				21	17	52	88	66	99	106
1 6	Podmilačje	48	60	99	170	199	213	320	295	544	610
1 7	Seoci	59	56	121	92	107	124	139	304	420	422
1 8	Smionica				79	98	105	143	225	374	361

8											
1 9	Šibenica				41	74	56	93	211	291	282
2 0	Vukićevci				58	83	112	109	247	454	475
Ukupno:		191	187	278	123	148	171	223	368	614	684
					1	4	9	8	0	5	9

U ukupni zbroj vjernika za posljednje tri godine, ubrojano je i selo Lendići koje god. 1956. ima 32 vjernika, 1981^{72.}, 21, a 1991. god., 27. Nikako se ne spominju sela Potok i Podovi, dok se selo Bučići spominje u "Stanovništvu", ali u njemu nema nijednog Hrvata, odnosno katolika. Također je nejasno zašto nema ni spomena o selu Bungurovina. Moguće je da je ono ubrojeno u selo Kuprešane.

5. Znamenitosti u župi

Područje Jajca bilo je naseljeno već u prethistorijsko doba.⁷³ Nisam siguran je li se do danas sačuvao ikakav trag o tome.

No, znatno kasnije, stari su Rimljani, gospodari svega onda poznatog svijeta, nastanjivali ovaj kraj. Poznato je da su u Jajcu imali svoj tabor i naselje, vojno osiguranje za miran život u ovom kraju. Ostali su brojni tragovi iza njih: građevinski ostaci, naziv sela Klimenta, kulturni predmeti (oltari i kipovi bogova, posebno se ističu temelji hrama s Mitrinim kulturnim reljefom), posmrtni ostaci (grobница-kovčega). Građanski im je život bio organiziran na visokom nivou, što potvrđuju javna kupališta koja su postojala u Divičanima.

U srednjem vijeku u Divičanima postojao je samostan redovnica. Nije sigurno kojem su redu pripadale, no po svoj prilici bile su to klarise. Njih je narod

⁷² Usp. Stanovništvo BiH, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1995., str. 134-135.

⁷³ Usp. Opća enciklopedija jugosl. leksikografskog zavoda, sv. 4., Zagreb, 1978., str. 28.

nazivao "divice" i po njima je današnje selo dobilo ime. Današnji stanovnici, prema predaji, kažu da su tragovi, koji se i danas dan vide, ostaci tog samostana.

Fra Mato Delivić u svom izvješću iz 1737. god., navodi da je u Bistrici postojala crkva Djevice Marije. No, nemoguće je otkriti na kojem je mjestu bila. Sam taj podatak potvrđuje da je bilo vjernika i u okolnim selima, koja se tu ne spominju. Inače bi bilo preskupo i prezahtjevno u to doba praviti crkvu za samo 84 vjernika, koliko ih je bilo tada u Bistrici. Stoga je najsigurnija činjenica ta da je i u drugim okolnim selima bilo stanovnika, a zašto se ne spominju, nemoguće je otkriti.

U današnjem selu Smionica vide se tragovi nekoć slavne tvrđave Komotin. Izgradio ju je, najvjerojatnije, Hrvojev otac Vuk Hrvatinić. Budući da se nalazi(la) na hridi ispod koje je proticao potok, bila je poprilično sigurna. Zidovi su joj bili dobro utvrđeni, imala je svoja tajna vrata, trijemove. Zbog toga je bila omiljena splitskom vojvodi. I ne samo zbog toga, već "je odavno Hrvoju zapeo za oko onaj kraj gdje se Pliva slijeva u Vrbas".⁷⁴ Ova je tvrđava do 1491. vlasništvo Radivoja, strica Stjepana Tomaševića, a kasnije zbog turske navale, propada pod kapetanatom Jurja Popovića⁷⁵.

Fra Mirko Bobaš mi je pričao o postojanju groblja na području podmilačke župe. Tu su se navodno ukapali ljudi iz Dobretića koje je kuga pokosila. Taj se tekst čuva u knjižnici franjevačkog samostana u Jajcu i pisan je bosančicom. Zbog sadašnjih prilika, pristup tom dokumentu za sada je nedostupan.

Fra Antun Knežević navodi još neke znamenitosti, koje svakako treba "kritički ispitati"⁷⁶, Jedna od tih jest i groblje koje se nalazi između Lupnice i Divičana. Na tom su se mjestu, navodno, vodile teške borbe i izginulo je mnogo Turaka u vrijeme pada Bosne. Sačuvani su križevi. I danas se vide ti križevi (nisu srušeni ni kada se iza njih proširivao put) i pale se svijeće, najčešće za blagdan

---

⁷⁴ Usp. JENKO, N., **Nav. dj.**, I., str. 40.

⁷⁵ Usp. THALLOCY, LJ., **Nav. dj.**, str. 231.

⁷⁶ Usp. KOVAČIĆ, A. S., **Nav. dj.**, str. 47.-48.

Svih Svetih. Mjesto (ali samo taj brijeg) nazvano je Križevi. Ostale znamenitosti, koje Knežević spominje, ovdje ne navodim.

III. CRKVA SV. IVE KRSTITELJA

Putujući od Banje Luke prema Jajcu, nakon uskih kanjona, najedanput se proteže ravnica okružena brdima i jednim brežuljkom. Na tom brežuljku, kao neki biser, diže se crkva sv. Ive u Podmilačju. Njena je veličanstvenost svakom prolazniku upadala u oči, te su se mnogi zaustavljali da se odmore od napornog puta kroz kanjon, a vjernici da bi se pomolili Bogu i zahvalili sv. Ivi na sretnom putovanju, možda i ne sluteći kakvu je slavnu povijest ova crkva imala. To je već, da tako kažem, postalo običajem, koji ni dan danas nije ukinut.

1. Vrijeme nastanka crkvice

Još uvijek je otvoreno pitanje o vremenu nastanka crkvice Sv. Ive u Podmilačju. Do sada nije pronađen nijedan zapisani podatak koji bi, barem indirektno, govorio o ovom problemu. Stoga se o vremenu nastanka crkvice može zaključiti iz njenih osobina, ali također iz nekih pretpostavki.

Općenito je prihvaćeno da crkvice Sv. Ive potječe iz XV. stoljeća, jer ima puno karakteristika gotičkog stila (bifora, pročelje, toranj). "Na temelju stilskih osobina portala, vrijeme gradnje mogli bismo i još detaljnije precizirati u sredinu toga vijeka. Interesantno je miješanje dvaju utjecaja: kontinentalnog i primorskog. Dok je građevina izrazito kontinentalnog tipa, portal je proizvod neke dalmatinske kasnogotičke radionice"⁷⁷.

---

⁷⁷ Usp. KUJUNDŽIĆ, Juraj, *Crkva sv. Ive u Podmilačju*, u: "Dobri Pastir", svezak I-IV; god XV-XVI, Sarajevo 1966., str. 374.

Možda ne bi bilo presmiono niti pretjerano pomišljati na mogućnost da je crkva sagrađena nakon 1435. god., kada se, kako dr. Lj. Thalloczy kaže, grade tvrđava i druge crkve u Jajcu, iako u ovom tekstu nema nikakva spomena o crkvi.

Moguće je također da se crkva počela graditi i nakon turskog osvajanja Bosne, dakle, nakon god. 1463., jer su dotadašnje crkve i samostan u Jajcu potpuno onesposobljeni za pastoralno djelovanje. No, ova se pretpostavka ne može potkrijepiti nijednim podatkom.

Zanimljivo je da fra Vjeko Jarak i fra Srećko Džaja konstatiraju slijedeće: "Kroz dugu povijest nastali su brojni spomenici,... razne zadužbine, crkve i svetišta... I stara crkva Ivana Krstitelja u Podmilačju jest jedna takva zadužbina".⁷⁸ No, do sada nisam uspio pronaći nijedan podatak koji bi potvrdio ovu konstataciju, osim što to spominje fra Zvonko Baković u svojim osobnim bilješkama.

Ono što je sigurno o vremenu nastanka crkve jest to da je ona srednjovjekovna građevina i po svom gotičkom stilu historičari kulture smještaju je u XV. stoljeće.

2. Izgled crkvice do 1910. godine

Prvotni izgled crkvice otkrivamo iz izvješća iz 18. stoljeća. Tako pronalazimo izvješća fra Mate Delivića i fra Pave Dragičevića iz 1737. god., odnosno iz 1743.godine koji su boravili u jajačkoj župi:

Delivićev izvještaj glasi: "Na dan 11. marta 1737. krenuli prema Jajcu. Svratili u Podmilačje i tamo našli crkvu pokrivenu drvenim daskama. Unutra su tri oltara sa svojim slikama i svim potrebnim za misiti. Ima i malo zvono kojim se zvoni za vrijeme mise. Dvaput na godinu skuplja se svijet na pobožnosti: na sv. Ivana Krstitelja i sv. Franju...."

---

⁷⁸ Usp. JARAK, V. - DŽAJA, S., *Čovjek poslan od Boga - Ivan Krstitelj*, Podmilačje, 1969., str. 32.

Sličan opis datira šest godina kasnije (1743) fra Pave Dragičevića: "Postoji i druga crkva, sv. Ivana Krstitelja, izvan grada kod sela Podmilačje (udaljena od grada 3 milje), niz rijeku Vrbas, isto tako stara, i od tesanog kamena i maltera sazidana. Ima glavni oltar pod svodom (kupolom), više unutra još dva, sa svake strane. Uz to ima uza se sazidan jedan dio, koji služi kao sakristija za oblačenje svećenicima. Obadvije su građevine pokrivena hrastovim daskama. Ova crkva se časti posebnom pobožnošću i glavna je pa se zove župnom crkvom"⁷⁹.

Iako su tekstovi poprilično šturi, ali dovoljno jasni, pružaju nam mogućnost da koliko toliko rekonstruiramo njen izgled, ali i važnost u najstarija vremena.

Najiscrpniji opis crkvice u Podmilačju napravio je Juraj Kujundžić, te ga ovdje donosim u cijelosti: "Crkva sv. Ive u Podmilačju je jedina srednjovjekovna građevina koja je do naših dana kontinuirano služila svojoj svrsi. U novije doba (1910) njena fasada i toranj porušeni su zbog izgradnje nove crkve u koju je stara građevina uklopljena kao kapela. Pa, iako nepravedno degradirano ovo svetište, lišeno svog starog namještaja i jedinstvenog pročelja, za historičara kulture stara crkva sv. Ive i danas još stoji kao drag spomenik.

Možemo zahvaliti sretnim okolnostima da nam je od ove građevine sačuvan još poneki dokument - što nam dozvoljava gotovo potpuno autentičnu rekonstrukciju stare arhitekture u dijelovima koji su u međuvremenu uništeni.

Crkva je bila 15, 85 m dužine, a 8, 50 širine, ne računajući sakristiju koja za 3, 10 m iskače od zida lađe. Građevinu čine četiri elementa: lađa, svetište, sakristija, toranj.

Lađa je u obliku izduženog pravokutnika. Zidovi debljine 1, 00 m zatvaraju prostor od 8, 40 m dužine i 5, 56m širine. Gotovo u sredini bočnih zidova nalazi se na svakoj strani po jedan uzak prozor sa tipično gotičkim gornjim završetkom koji prerasta u oštri luk.

---

⁷⁹ Usp. BLAŽEVIĆ, V., **Nav. dj.**, str. 116.

Jedini ukras pročelja je bio bogato profilirani portal. Njega čini 32 cm široka brodura od pet nizova. Ostali dio ukrasa čine dvije gužve, rastavljene čistom, ravnom plohom. Kao nadvratnik služila je greda, sa donje strane ukrašena tankim tordiranim užetom. Vrata su bila široka 123 cm.

Svetište je nešto izduženog oblika, a završava petostranom apsidom. Bilo je presvođeno u oštrom luku visine 6,35 m, iznad prve stepenice. Zapadna polovina prostorije bila je za jednu stepenicu viša od lađe, a poligon apsidge, gdje je stajao zavjetni oltar, bio je još za tri stepenice viši. Prostor je bio osvijetljen malim prozorom koji se nalazio u prvom sjevernom pregibnom zidu. Vrata u sakristiju imaju danas 30 cm visoki prag, a presvedena su lukom koji je manji od polukruga. Široka su 75, a visoka 182 cm. Stari tip vrata ostao je ovdje sačuvan do danas. To je tzv. sistem "stožera", lat. cardo, gdje vrata nisu obješena na baglame, nego pričvršćena na stožer koji je uglavljen u odgovarajuće rupe u pragu i nadvratniku.

Sakristiju čini manja prostorija 3,60 x 2,70 m., vrlo oskudno osvijetljena malim prozorom četvrtasta oblika.

Toranj je izrastao iz pročelja crkve. Zidani dio sezao je do visine od oko 29 m, a cjelokupna visina sa križem iznosila je oko 37 m. Imao je pet etaža. Parterni dio bio je na sve četiri strane probijen otvorima kojima se, ulazeći na vrata, prolazilo u lađu. Prema tome on je donekle služio kao predvorje. U prvoj etaži - bilo je pjevalište. Detalji arhitektonskog rješenja ovog dijela tornja nisu poznati, no može se pretpostaviti da su i na tom dijelu bili široki otvori u sva tri pravca. Treća etaža bila je jednostavna. Jedini uski i oštro zasvedeni prozor služio je za osvijetljavanje stepenica kojima se uspinjalo na više katove. U ovom dijelu toranj je izrastao iz korpusa crkve. Četvrta etaža bila je u obliku kocke, koso profiliranim vijencem i zadebljalim uglovima naglašena od ostale mase zida. U sredini plohe na pročelju bila je okruglo premazana ploha, možda od sata. Na ostalim stranama na tom mjestu bio je sasvim uski prozor. Na petoj etaži bila je sa svih strana

jednostavna gotička bifora; poviše koso profiliranog gezimsa. I ovdje su uglovi bili plastično naglašeni. Toranj je bio pokriven visokim krovom od šimle⁸⁰.

Crkvice je temeljito popravljena 1705. god., a 1758. izmijenjen joj je krov. Solidnije je ponovno popravljena 1822. godine, a pedeset godina kasnije pregrađen joj je toranj koji je i nakon toga zadržao elemente gotičke gradnje.⁸¹

3. Daljnja gradnja crkve

Budući da crkvice sv. Ive, usprkos svojoj građevinskoj vrijednosti, nije odgovarala pastoralnim potrebama svoga vremena, došlo se na ideju da se izgradi "mnogo veća crkva, koja će se u kolovozu još ove godine početi, a uklapat će u se i starodrevnu današnju crkvu sv. Ive"⁸².

Radovi su počeli u kolovozu 1910. god., kad je fra Jaroslav Jaranović tu župnikovao. Srušen je toranj stare crkvice i skinuta njena žbuka. Izmijenjen je stari namještaj i jedinstveno pročelje. Uklopljena je u novu crkvu tako da je činila jednu lađu, zapravo kapelicu.

God. 1960., za župnikovanja fra Karla Katavića, napravljen je u novoj crkvi novi oltar u crno-bijelom mramoru; stepenice ispred oltara obložene su bijelim bračkim mramorom, a prezbiterij je popločen brušenim pločama u kojemu su postavljeni novi prozori s ornament-staklom. Slijedeće godine na oltaru su postavljeni mramorni kipovi sv. Petra i Pavla. God. 1962., popločena je crkva raznobojnim pločicama. Ozvučenje je uvedeno god. 1965.,

U mjesecu lipnju 1970. god., na crkvi je promijenjen krov, postavljen je limeni, a skinuta je i nabačena žbuka, da bi se istakao kamen od kojeg je zidana. God. 1974., počelo je unutarnje uređenje crkvice čiji su plan i nacrt napravili arhitektica Mandica Lovrić i akademski kipar Zdenko Grgić. On je izradio u orahovini medaljon "Povijest Bosne", a slijedeće godine mozaik "Dolazak

⁸⁰ Usp. KUJUNDŽIĆ, J., *Nav. dj.*, str. 369.-374.

⁸¹ Usp. JARAK, V. - DŽAJA, S., *Nav. dj.*, str. 24.; *Conspectus...*, Beograd, 1936., str. 123.

⁸² Usp. *S glasovitoga prošteništa u Podmilačju*, u: *Serafinski perivoj*, br. 7, god 24., od 15. srpnja 1910., str. 132.

franjevaca u Bosnu". Iste je godine crkva obogaćena mozaikom Ive Dulčića "Posljednja večera", i kipom Frana Kršinića "Majka s Djetetom", a slijedeće godine vitraži Ive Dulčića "Rođenje", "Veliki petak" i "Uskrsnuće", a 1976. god., kip "Uskrsnuće Jairove kćeri" rad Josipa Marinovića.

Sedamdesetih i osamdesetih godina izgrađuju se dvije filijalne crkve u podmilačkoj župi: Sv. Petra i Pavla u Gornjem Bešpelju i Sv. Franje u Bistrici.

God. 1987-1990., nastaju nove promjene u župnoj crkvi. Raznobojni pod zamijenjen je bijelim mramorom. Obnovljene su slike na zidovima crkve, a također i vitraži iznad oltara. Izvanjska žbuka je obnovljena, tako da se dobio dojam da je crkva tek napravljena. No, uza sav hvalevrijedan trud oko podizanja nove crkve, ne može se prešutjeti da je stara crkvica sv. Ive nepravredno degradirana, jer su se mogla iznaći i bolja rješenja.

4. Rušenje crkve

Ubrzo ratni vihor zahvaća i jajačko područje. Prve naznake rata osjetile su se 27. ožujka. 1992. god., kada je nekoliko projektila palo na grad. Nakon višemjesečne opsade grada, srpska vojska zauzima grad 29/30. listopada i narod je prisiljen bježati.⁸³

Ne samo da je ovaj rat bio rat protiv ljudi, on je sobom donio i mržnju protiv sakralnih objekata, simbola egzistencije nekog naroda. Tako je srušena srpska pravoslavna crkva, te džamija u centru grada i u Divičanima, srušena je crkva Marijinog uznesenja, dok je samostan sv. Luke potpuno opljačkan i pretvoren u zatvor.

Prema dosadašnjim informacijama, crkva sv. Ive u Podmilačju do temelja je srušena 1. ožujka 1993. Ujedno je srušeno cijelo svetište: župne kuće, te vanjski

---

⁸³ Usp. BILIĆ, Nikola, *602 godine Jajca*, u: **Šum vodopada**, god. I. br. 1., od 27. svibnja 1994., str. 3.-4.

oltar gdje su se služile svečanije mise. Crkva sv. Petra i Pavla na Bešpelju i sv. Franje u Bistrici, sagrađene u prošlom desetljeću, bile su devastirane.

Srpski naum se nije ostvario: uništiti sakralne objekte - uništiti povijest jednog naroda, izbrisati s lica zemlje sve što je nesrpsko. Jajčani su se mogli vraćati u Jajce već od 13. rujna 1995. god., od dana kad je Jajce oslobođeno, i od tada nastaje vrijeme ponovnog, novog života ovog naroda u svojoj rodnoj grudi, a s tim i nove izgradnje sakralnih objekata.

IV. SVETIŠTE SV. IVE U PODMILAČJU

Jedna od najvećih znamenitosti cijelog jajačkog kraja, jest crkvice Sv. Ive, čiji je zaštitnik oduvijek privlačio i, unatoč uništenju u zadnjem ratu, još uvijek privlači ljude. I upravo zbog tolike privlačnosti i posjećenosti, ovo je mjesto uzdignuto na rang svetišta, a u najnovije vrijeme omeđena je zona svetišta.

U izvješćima iz 1737. i 1743. godine, čitamo da se narod u ovom mjestu skuplja na pobožnosti i to u velikom broju. Tada se pjevaju mise, ispovijeda se, a ima i znatan broj fratara koji "dosta dobro plate kadiji da mogu imati mir tih dana". Šest godina kasnije zabilježeno je slijedeće: u tom se mjestu crkva časti posebnom pobožnošću, misa se slavi ne samo svečanim prigodama, nego i običnim nedjeljama preko godine i to vrlo često.

Iz ova dva izvješća lako se zaključuje da je pobožnost prema sv. Ivi Podmilačkom već odavno zaživjela u narodu. I ta će se pobožnost neprestano povećavati, ovisno o političkim prilikama koje će zadesiti Bosnu.

1. Hodočašće u Podmilačje

Iako crkvice potječe iz XV. stoljeća, trebalo je još nekih tristo godina da dospije u "širu javnost". Tako imamo izvještaj fra Bone Benića o hodočašću u

Podmilačje iz god. 1765., koje glasi: "U mjesecu junu, idući Orašani oliti Travničani tokorse na proštenje na Ivanjdan u Jajce, koji, među se svadivši, ubije jedan drugoga još odovuda idući, kako se uniđe u jajački hudud, prošavši nječesove brezike. Indi, kako mrtvac pade, sva se ona družina, koja su bila, vrate natrag i pobignu; nit je itko od njiha došao k Jajcu, a manje k crkvi jajačkoj. Međuto kadija jajački, primenom Kršlak, bio u gradu travanjskom u avstu i istom se pustio. A inače je bio hasum kapelanom jajačijem i dobretičkomu. Zato rečeni kadija iznese musevedu i odilami da je leš pao kod mise. Eto ti mubašira, koji zatvorivši tri fratra i držeći ih u žestoku avstu uze im groša gotovo 1000, slovima hiljadu. Eto ti našijeh krstjana oproštenja"⁸⁴.

Za nas je najzanimljivije to da su u tekstu govori o hodočašću iz Travnika, iz još 1765. godine. Sa sigurnošću se može zaključiti da je crkvice sv. Ive u Podmilačju još davno postala poznata, i da se još prije zapisanog dokumenta hodočastilo u Podmilačje. Uz ova hodočašća vezana su brojna čudesa, slučajevi ozdravljenja koji su još više privlačili ljude. O njima će biti riječi u daljnjem tekstu.

Tek u ovom stoljeću imamo obilje dokumenata koji govore o brojnosti hodočasnika. Jasno je da su te brojke približne, ali nam svjedoče o neprestanom povećanju hodočasnika. Sve do Drugog svjetskog rata broj hodočasnika na svetkovinu iznosi nekoliko tisuća, ovisno o godini. Najviše ih je bilo god. 1911. između 12 i 15 tisuća. Za vrijeme rata broj hodočasnika opada, ali je možda umjesto toga ostao mir i sloga jajačkih žitelja. Šezdesetih godina broj hodočasnika se penje do 50-60 tisuća. Do sada rekordni broj hodočasnika iznosi oko sto tisuća.⁸⁵ Posljednjih godina, za vrijeme hodočašća na ruševine crkve sv. Ive, skupilo bi se oko petnaestak tisuća ljudi.

Hodočasnici dolaze najprije iz "cijele Bosne, pa djelomično i Hercegovine".⁸⁶ Kasnije od "Drine i Dinarskih alpa, Like i Srijema i drugih hrvatskih zemalja"⁸⁷

---

⁸⁴ Usp. BENIĆ, B., *Nav. dj.*, str. 209.

⁸⁵ Usp. KOVAČIĆ, A. S., *Nav. dj.*, str. 36.-38.

⁸⁶ Isto, str. 37.

Dolaze iz mjesta udaljenih tri dana hoda. Župa uza sve potrebne zgrade ima "novu, solidnu i udobnu župnu kuću, koja je već dovedena do savršenstva"⁸⁸.

Posljednjih desetljeća dolaze i ljudi iz zapadnih europskih država. Većinom su to naši ljudi koji onamo žive.

No, znamenitost ovog svetišta jest u tome što se okupljaju i nekatolici. Koncem prošlog stoljeća (1896. g.), zapisano je u nekoliko dokumenata da su ljudi koji dolaze različite vjeroispovijesti. Svi se mole kao jedan, kao rođena braća i traže pomoć i zaštitu od "velikog božjeg miljenika svetog Ive".⁸⁹

Lijepo je vidjeti ljude različite vjeroispovijesti da se zajedno mole Bogu. Poželjno je da se taj "običaj" sačuva i nakon zadnjih ratnih događanja na ovim prostorima. Na fratriba je zadaća da se to i ostvari.

Vremenom je postalo i provincijskim svetištem, o čemu svjedoče brojni dopisi iz "Bosne Srebrene" od 1962. do 1978. godine⁹⁰.

Još fra Mato Delivić donosi podatak da, osim naroda, u Podmilačje dođe i dosta ujaka-fratara. Zbog pastoralnih potreba broj svećenika iz godine u godinu se povećavao. Ponajviše su ispovijedali, dijelili sv. Pričest, govorili mise.

2. Čudotvornost sv. Ive

Crkvice sv. Ive postala je poznata i po čudotvornosti, ozdravljenjima koja su se događala za vrijeme hodočašća. I sama legenda o njoj potvrđuje vjerovanje u čudotvornost sv. Ive još iz najstarijih vremena.

O iscjeljenjima nemamo zapisanih podataka sve do 1884. god., kod fra Antuna Kneževića: "Crkva je na najvišem glasu i kao čudotvorna priznata, i

---

⁸⁷ Usp. *S glasovitoga prošteništa u Podmilačju*, u: **Serafinski perivoj**, br. 7, god 24., od 15. srpnja 1910., str. 132.

⁸⁸ Usp. **Shematismus... iz 1877.**, Sarajevo, 1877., str. 41.-42.

⁸⁹ Usp. KOVAČIĆ, A. S., **Nav. dj.**, str. 36. O tome izvješćuju i: *S glasovitoga prošteništa u Podmilačju*, u: **Serafinski perivoj**, br. 7, god 24., od 15. srpnja 1910., str. 132.; **Conspectus...**, Beograd, 1936., str. 124.

⁹⁰ Usp. KOVAČIĆ, A. S., **Nav. dj.**, str. 39.

proglašena je od celog pučanstva bosanskog brez razlike vjere. Osobito na Ivan tude se kupe Turci, i Turkinje; Krstjani i Krstjanke u tolikom mnoštvu, kako nigdje u Bosni. Sviet struže kamenje crkveno, i nosi ga za liek. Svaka daščica, svaki kamenčić poštuje se kao kakav sveti ostatak⁹¹. O čudesnosti slično izvješćuje i shematizam iz 1887. god, navodeći kako se tu događaju mnoga čudesa, osobito kod muslimana i shizmatika⁹².

Kasnije nailazimo na učestalija zapisana ozdravljenja. Samo u 14 godina, tj. od 1959. do 1973., ubilježeno je 42 slučaja ozdravljenja. Nije isključena mogućnost da je broj ozdravljenja i čudesa bio i veći od ovog ubilježenog.

Nisu se bilježili slučajevi uslišenih molitava, zavjeta, potpore i utjehe u životnim problemima. Sa sigurnošću se može tvrditi da je i toga bilo na hodočašću u Podmilačju. I takvi događaji u određenom smislu predstavljaju čuda, koja se ne manifestiraju u javnosti poput ozdravljenja, nego u užem krugu obitelji. A takva su čuda učestalija i značajnija od ozdravljenja.

Najveće čudo, prema Kneževiću, jest to "što se ona (crkva) kroz toliko vjekovah u onakvoj samoći i pustinji učuvala samcata kod toliko nasilja turskoga"⁹³. Nadalje, Knežević kaže da tu ima mnogo "prijevare, priprostosti i ludorije". Taj nam podatak nalaže da slučajevima ozdravljenja pristupamo velikom ozbiljnošću i kritičkim ispitivanjem. Takvim pristupom ozdravljenja ne dolaze u znak pitanja.

Među hodočasniciima "nađe se veliki broj sakatih i bolesnih, a posebice živčanih bolesnika, opsjednutih zloduhom"⁹⁴. Od molitava posebno se izdvajaju molitve egzorcizama koji različito traju, čak i po nekoliko sati. Uspjeh nije uvijek isti. Ove molitve poznate su još iz prošlog stoljeća, kada je zabilježen uspjeh: sve tri su osobe ustale kao najzdravije. Na ovoj slici iz 1891. god., jasno se vidi fratar i bolesnik kako zajedno mole molitve egzorcizma.

---

⁹¹ Isto, str. 32.

⁹² Usp. **Shematismus...**, iz 1887., Sarajevo, 1887., str. 71.-72.

⁹³ Usp. KOVAČIĆ, A. S., **Nav. dj.**, str. 33.

⁹⁴ Usp. JARAK, V. – DŽAJA. S., **Nav. dj.**, str. 25.-26.

Neka su izliječenja medicinski nedokaziva, gdje se medicina povlači i ustupa Božjem djelovanju. Stoga je vrlo teško govoriti o Božjih zahvatima – ozdravljenjima, teško ih je opisati, jer su po svojoj naravi neizreciva. Ona predstavljaju poziv Ivana Krstitelja na obraćenje i usmjeravaju ih prema Bogu. To im je prava vrijednost. Dao Bog da takvih ili sličnih “poziva” bude što više!

V. PODMILAČJE U NARODU

U svojoj stoljetnoj hodočasničkoj tradiciji, Podmilačje je ostalo u lijepom sjećanju i koje je dakako raznovrsno. Stoga se ljudi rado sjećaju hodočašća svetom Ivi u Podmilačje i rado pričaju o doživljajima koje su doživjeli i koji su im se urezali u srca.

O značenju Podmilačja za narod mogla bi se napisati cijela knjiga zanimljivih događaja koji bi prvenstveno govorili o pobožnosti katoličkog puka prema ovom svecu, unatoč, ali i usprkos, svim nevoljama i problemima koje su proživljavali hodočasteći u ovaj kraj.

Stoga, ovdje želim pisati o samo malom dijelu onoga što se događalo na hodočašću u Podmilačje.

U početku su ljudi dolazili pješice ili konjskim kolima iz cijele Bosne: Kotor-Varoša, Teslića, Žepča, Travnika, Viteza, Rame, Mostara... Kako se životni standarad poboljšavao, “zahvaljujući ponajprije ondašnjim vlastima”, od 1965., godine ljudi su dolazili biciklima od Bugojna i okolnih mjesta.

Ondašnje su vlasti branile hodočašće u Podmilačje. Ne jednom se događalo da je policija dočekivala hodočasnike na ulazu u Jajce te im silom priječila prolazak do Podmilačja. Da bi bili sigurni da drže sve pod kontrolom, čak su i helikopterima nadlijetali Podmilačje za vrijeme hodočašća. Tome u prilog ide i informacija-vijest

sa Radija Sarajevo između 1965. i 1970. godine, kako je Jajce na Ivandan posjetilo oko 40 tisuća *turista*!

No, ljudi su se uvijek znali snalaziti. Kada bi im bilo onemogućeno nastaviti putovanje, onda su na sve moguće načine dolazili u Podmilačje.

Poznato je hodočašće vlakom uskih tračnica, što je izgrađeno za vrijeme austrijske okupacije Bosne i Hercegovine, čiju je lokomotivu narod nazivao "Ćiro". Jedna takva lokomotiva nalazi se i danas u Jajcu. Da bi se nekako "prošvercali", sakrili do Jajca, ljudi su se penjali na krov vagona, što je ponekad bilo i opasno po život, posebice onima kojima je to prvi puta. Kad bi, naime, vlak naišao na tunel, mnogima nije bilo spasa.

Već je postalo uobičajeno da se, tko propovijeda ili tko moli egzorcizme, sprema vršeci pokoru nekoliko mjeseci prije blagdana sv. Ive. O ozdravljenjima se malo zna jer se malo i priča o njima. Ljudi su slabo zapisivali. Nedavno je u Podmilačje navratio čovjek koji je, kao dijete, imao neku kožnu bolest. Da bi se izliječio, obišao je cijelu Jugoslaviju, Mađarsku i Rumunjsku. Lijeka nije bilo. Jednom mu je majka savjetovala da ode k sv. Ivi i da se umije, što je i učinio. Ozdravio je i već je prošlo 49 godina kako se ta bolest ne pojavljuje.

Hodočašće u Podmilačje stvaralo je obiteljska prijateljstva. Hodočasnici koji su pješice dolazili, upoznavali bi obitelji iz ovih krajeva, katkada i rodbinu, i kod njih noćivali. A opet, kad bi hodočasnici iz Jajca išli na hodočašće u drugi kraj, imali su siguran konak i okrepu nakon dugog pješaćenja. U nekoliko slučajeva, to se obiteljsko prijateljstvo povezivalo sklapanjem braka njihove djece.

Umjesto zaključka

Tekst koji sam u ovoj radnji obradio, gotovo da i nije ništa novo, već su to podaci koje sam prikupio iz postojeće literature. To može biti poticaj za daljnje istraživanje i upoznavanje podmilačkog kraja.

Ovo bih pisanje zaključio riječima fra Zvonke Bakovića: "I sve to bi i prođe, i sve to bi, prođe i jest, i sve to bi, prođe, jest i bit će, jer zavičaj Jajca ima svoju snagu, bogatstvo, um i vrijednost. I bit će Jajca i Jajčana još dugo...".

Izvori i literatura:

1. BATINIĆ, fra Mijo, **Franjevački samostan u Fojnici od st. XIV-XX.**, Zagreb, 1913.
2. BENIĆ, fra Bono, **Ljetopis sutješkog samostana**, IRO "Veselin Masleša", Sarajevo, 1979.
3. BILIĆ, Nikola, *602 godine Jajca*, u: Šum vodopada, Općinsko vijeće Jajce, god. I, br. 1. Podhum, od 27. 04. 1995., str. 3.-4.
4. BLAŽEVIĆ, fra Velimir, **Katolička župa Jajce u 17. i 18. stoljeću**, u: Bosna franciscana, "god. VI, br. 10., 1998., str. 112.-142.
5. BRČIĆ, fra Mladen, *Narcis Jenko (sjećanje uz 60-tu godišnjicu smrti)*, u: "Nova et vetera", revija za filozofsko-teološke i srodne discipline, god. XXVIII, svezak I-II, Sarajevo 1978., str. 239.-252.
6. **Conspectus historicus, topographicus et statisticus provinciae ordinis fratrum minorum Bosnae Argentinae 1935**, Beograd, 1936.
7. ĆELEBIJA, Evlija, "Putopis", Svjetlost, Sarajevo, 1967.
8. FERMENDŽIN, Euzebije, "Acta Bosnae", Zagreb 1892.
9. Fr. Velimir, *U Hrvojevu gradu*, u: **Kalendar sv. Ante, za godinu 1934.**, god. IX., Sarajevo, 1943.
10. GAVRAN, fra Ignacije, **Suputnici bosanske povijesti**, Svjetlo Riječi, Sarajevo 1990.
11. GRUBER, Dane, *Povijest Bosne*, u: **Znameniti i zaslužni Hrvati od 925-1925.**, Zagreb, 1925., str. 284.
12. GRUBER, Dane, *Vukčić Hrvatinić Hrvoje*, u: **Znameniti i zaslužni Hrvati od 925-1925.**, Zagreb, 1925., str. LXXXI-XCVIII.
13. **Imenik klera i župa crkvene pokrajine u BiH za god. 1885.**, Sarajevo, 1885.
14. JARAK, V. – DŽAJA, S., **Čovjek poslan od Boga - Ivan Krstitelj Podmilačje**, Podmilačje, 1969.
15. JELENIĆ, dr. fra Julijan, **Izvori za kulturnu povjest bosanskih franjevaca**, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1913.
16. JELENIĆ, dr. fra Julijan, **Necrologium Bosnae Argentinae, po kodeksu franjevačkog samostana u Kr. Sutjesci**, Sarajevo, 1917.
17. JENKO, Narcis, **Obitelj vojvode Hrvoja, I. i II.**, MH, Zagreb, 1971.
18. KOVAČIĆ, A. S., *Podmilačko svetište i župa*, u: **Podmilačje**, 2. izdanje, Župni ured sv. Ive, Podmilačje, Zagreb, 1990., str. 7.-60.
19. KUJUNDŽIĆ, Juraj, *Crkva sv. Ive u Podmilačju*, u: "Dobri Pastir", svezak I-IV; god XV-XVI, Sarajevo 1966., str. 369.-374.
20. MATASOVIĆ, fra Josip, *Fojnička regesta*, Srpska kraljevska akademija, **Spomenik LXVII**, Beograd, 1930.

21. **Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda**, sv. 4., Zagreb 1978.
22. PEDERIN, Ivan, *Livno i karavanski put od Jajca do Splita u XV. stoljeću*, u: **Livanjski kraj u povijesti**, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika-Split i Općinsko HVO – Livno, 1994., str. 127.-133.
23. *S glasovitoga prošteništa u Podmilačju*, u: "**Serafinski perivoj**", list za katoličku prosvjetu i zabavu, god. 24., br. 7., Sarajevo, 15. srpnja 1910.
24. **Shematismus almae provinciae Bosnae Argentinae**, za godine: 1836, 1840, 1855., 1864., 1877., 1887., 1895. i 1906.
25. **Stanovništvo BiH**, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1995. (str. 134-135.)
26. ŠIŠIĆ, Ferdo, **Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba**, MH, Zagreb 1902.
27. ŠUNJIĆ, Marko, **Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)**, HKD Napredak, Sarajevo, 1996.
28. THALLOCZY, dr. Ljudevit, **Povijest (banovine, grada i varoša) Jajca 1450-1527.**, Znanstvena knjižnica, Zagreb, 1916.
29. VRDOLJAK, Bono M., *Bistrički grad*, u: **Livanjski kraj u povijesti**, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika-Split i Općinsko HVO – Livno, 1994., str. 104.

Sadržaj

Uvod.....	2
<i>I. KRAĆA POVIJEST JAJAČKOG KRAJA.....</i>	<i>3</i>
1. Zemljopisni položaj Jajca.....	3
2. Podizanje grada.....	3
3. Hrvoje Vukčić Hrvatinić.....	5
4. Jajačka banovina.....	7
5. Za vladavine Turaka.....	9
6. Dolazak franjevacu u Jajce.....	10
<i>II. ŽUPA PODMILAČJE.....</i>	<i>12</i>
1. Ime mjesta.....	12
2. Nastanak župe.....	13
3. Razvitak župe.....	14
4. Brojčano stanje vjernika.....	15
5. Znamenitosti u župi.....	19
<i>III. CRKVA SV. IVE KRSTITELJA .....</i>	<i>20</i>
1. Vrijeme nastanka crkvice.....	21
2. Izgled crkvice do 1910. godine.....	22
3. Daljnja gradnja crkve.....	24
4. Rušenje crkve.....	25
<i>IV. SVETIŠTE SV. IVE U PODMILAČJU.....</i>	<i>26</i>
1. Hodočašće u Podmilačje.....	26
2. Čudotvornost sv. Ive.....	28
<i>V. PODMILAČJE U NARODU.....</i>	<i>30</i>
Umjesto zaključka.....	31
Izvori i literatura.....	31
Sadržaj.....	33